

ВСТУП ШВЕЦІЇ ТА ФІНЛЯНДІЇ В НАТО: НОВИЙ ЕТАП В ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СКАНДИНАВІЇ

THE ADMISSION OF SWEDEN AND FINLAND TO NATO: A NEW STAGE IN THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE POLITICAL CULTURE OF SCANDINAVIA

Кирпичник Р.І.,

аспірант кафедри політології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті досліджено основні чинники процесу вступу Швеції та Фінляндії в НАТО, а також наслідки які несе дане рішення для системи міжнародної безпеки зокрема України. Проаналізовано головні фактори, прийняття рішення щодо приєднання до Північноатлантичного альянсу. Визначено позитивні чинники від даного рішення, які стануть рушійним фактором у виправленні соціально-політичних розбіжностей між Скандинавськими країнами у питаннях співпраці щодо колективної безпеки. Доведено прямий зв'язок даного рішення, з національними інтересами України в умовах відбиття російського повномасштабного вторгнення. Початку російського нападу 24 лютого 2022 року, передувала масштабна інформаційна атака, яка була лише складовою великої інформаційної війни яку вела російська пропагандистська машина проти НАТО. Для агресора було вкрай важливо, створити привід який виправдовував би їхню агресивну політику, так був висунутий ультиматум, щоб НАТО прибрало свою військову інфраструктуру та фактично повернулось до кордонів 1997 року, тим самим заявивши свої інтереси на зону впливу яку мав Варшавський договір. Послідоюча російська агресія, не тільки ще більше об'єднала альянс у його намірах у повній військовій підтримці України, а і призвела до суттєвого розширення, коли Швеція та Фінляндія відмовившись від свого багаторічного нейтралітету вирішили приєднатись до НАТО. Сам цей факт завдає нищівної поразки російським геополітичним інтересам, та багаторічному нарративу пропаганди про «НАТО на кордоні», так як з приєднанням Фінляндії протяжність кордону з альянсом виростає на понад 1200 кілометрів. Безумовно все це несе великі соціально-політичні зміни в середині обох країн, перегляд та новий формат в сформованій політичній культурі, яка зовсім до недавно стояла у випадку Швеції на історично сформованому нейтралітеті, а у випадку Фінляндії вимушеному балансуванні між російськими інтересами та своїми власними. Так звана «фінляндизація» яку російська пропаганда ставила в основу та головний пріоритет щодо політики стосовно України, нарешті остаточно вижила себе як політичне явище. Розгляд даного питання нагадує нам про тісний зв'язок між зовнішньополітичними факторами, які впливають на процес формування політичної культури, а також національних інтересів під впливом історичних подій.

Ключові слова: Скандинавія, політична культура, національна безпека, НАТО, фінляндизація.

The article examines the main factors of the process of the accession of Sweden and Finland to NATO, as well as the consequences of this decision for the international security system of Ukraine in particular. The main factors of the decision to join the North Atlantic Alliance are analyzed. Positive factors from this decision have been determined, which will become a driving factor in the correction of socio-political differences between the Scandinavian countries in matters of cooperation on collective security. The direct connection of this decision with the national interests of Ukraine in terms of repelling a full-scale Russian invasion has been proven. The beginning of the Russian attack on February 24, 2022, was preceded by a large-scale information attack, which was only a component of a large information war waged by the Russian propaganda machine against NATO. It was extremely important for the aggressor to create an excuse that would justify their aggressive policy, so an ultimatum was put forward for NATO to remove its military infrastructure and actually return to the borders of 1997, thereby declaring its interests in the zone of influence that the Warsaw Pact had. The subsequent Russian aggression not only further united the alliance in its intentions of full military support for Ukraine, but also led to a significant expansion, when Sweden and Finland, abandoning their long-standing neutrality, decided to join NATO. This fact itself inflicts a crushing defeat on Russian geopolitical interests and the long-standing narrative of propaganda about «NATO on the border», since with the accession of Finland, the length of the border with the alliance increases by more than 1,200 kilometers. Undoubtedly, all this brings great socio-political changes in the middle of both countries, a revision and a new format in the formed political culture, which until recently stood in the case of Sweden on a historically formed neutrality, and in the case of Finland on a forced balancing between Russian interests and its own. The so-called «Finlandization», which Russian propaganda put as the basis and main priority for the policy regarding Ukraine, has finally finally survived itself as a political phenomenon. Consideration of this issue reminds us of the close connection between foreign policy factors that influence the process of formation of political culture, as well as national interests under the influence of historical events.

Key words: Scandinavia, political culture, national security, NATO, Finlandization.

Постановка проблеми: Саме питання нейтралітету в системі європейської національної безпеки до 24 лютого 2022 року, завжди виступало об'єктом жвавих дискусій, російська пропаганда

витрачала колосальні ресурси задля просування даної теми. Особливості такої політики Фінляндії та Швеції мали історичні відмінності на різних етапах. У випадку Швеції, яка не приймала

участі в Першій та Другій світових війнах і традиційно декларувала свій нейтралітет як свідомий вибір свого суспільства, також варто зазначити, що вся внутрішня політична культура безпосередньо формувалась на цих принципах, віддаючи перевагу формуванню міждержавних договорів та уникаючи участі у альянсах. Фінський випадок залишав дуже мало простору для обдуманого і сформованого вибору суспільства, як показує історія зовнішній чинник домінував над внутрішнім. Саме вимушений нейтралітет Фінляндії на угоду більш сильнішому сусіду, яким на той час являвся СРСР і сформував таке явище як «фінляндизація». На протязі всієї російсько-української війни, на цьому терміні постійно наголошувала російська сторона як на основній вимозі стосовно того, що Україна повинна бути позаблоковою країною. Використовуючи масштабні програми дезінформації агресор, хотів сформувати в українському суспільстві хибну думку, що нейтралітет це єдиний вихід зберегти незалежність країни. Саме явище вимушеного нейтралітету, виходить далеко за рамки простого не приєднання до певного альянсу це також про культурні, економічні та політичні поступки які країна може віддати піддавшись на тиск з боку країни агресора. Масштабна російська агресія показала справжню ціну так званого вимушеного нейтралітету, явища яке після 24 лютого 2022 повністю втратило будь-яку актуальність в системі національної безпеки Європи.

Аналіз останніх досліджень: Дослідженню проблематики даної теми присвячені численні праці дослідників у галузі міжнародних відносин, політичної культури та соціології. Основні дослідження до початку повномасштабного російського вторгнення в Україну базувались на аналізі взаємодії Швеції та Фінляндії з НАТО, з урахуванням соціально політичних реалій в середині двох країн. Сам факт приєднання неодноразово ставав темою звітів парламентських комітетів, як явище яке може відбутись в той чи інший момент. Серед представників наукового товариства варто відзначити дослідження таких вчених як Пашкова М., Ховлетта Д., Мякеля Я., Макнамара Е. В питаннях формування внутрішніх чинників які мали вплив на соціально-політичні реалії в середині країн варто відзначити дослідження Хіманена П., Вендт Ф., Хемстад Р., Янфельд М., Бекхольм Й., Кастельс М.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми: Процес формування політичної культури складний та багатогранний, він не може обмежуватись тільки внутрішніми процесами ігноруючи зовнішні чинники. Як показує приклад нашого дослідження, історичні події можуть принести суттєві зміни в свідомості держав, вимагаючи діяти їх з вимогами сьогоденних геополітичних реалій. Дискурс який мав довгий

час статус невирішеного питання, оживив старі сформовані комплекси поступок у формуванні незалежної національної політики, та запустив процес їхнього вирішення. Сам процес вступу Швеції та Фінляндії в НАТО, а також ті питання з якими вони стикаються для ратифікації свого членства з іншими країнами альянсу, повинен стати головною темою досліджень з боку України, після вигнання агресора зі своєї міжнародно визнаної території, та послідуєчого якнайшвидшого приєднання до Північноатлантичного альянсу, як єдиної гарантії своєї національної безпеки.

Формулювання цілей статті: Головним завданням даної статті є дослідження та оцінка основних чинників та факторів, що спонукали вступу Швеції та Фінляндії в НАТО, а також наслідків які несе дане рішення на систему міжнародної безпеки в Європі, та процесу формування політичної культури в середині країн.

Виклад основного матеріалу. Після здобуття незалежності у 1917 році Фінляндією, та послідуєчою громадянської війни в середині країни, небезпека з боку СРСР постійно зростала, східний сусід ніколи не полишав планів знову заволодити країною. Взяти нейтралітет як спосіб спостереження по відношенню до інших країн і альянсів, це був найпростіший спосіб для Фінляндії залишитися осторонь при цьому не забуваючи зміцнювати співпрацю з іншими країнами Скандинавського регіону і готуватись до оборони своїх територій. Після нападу СРСР у 1939 році і послідуєчою втрати своїх територій, перед Фінляндією постала задача докорінного перегляду власної політики безпеки. Зовнішні чинники були не на стороні фінів, тому єдиним шансом, щоб зберегти формальну незалежність, країні прийшлося оголосити про повний нейтралітет в умовах Холодної війни. Що правда, в країнах заходу така політика сприймалась як те, що має тільки формальні ознаки нейтралітету, вплив СРСР був дуже значним і поступово проникав у всі сфери соціального життя країни. Багато вчених на заході в той час, ставили Фінляндію в один ряд з сателітами СРСР. Останній методами м'якої сили, домагався повного контролю над країною, іноді навіть натякаючи на застосування більш жорстких методів. По великому рахунку Фінляндія залишалась як невід'ємна, але формально незалежна частина радянської сфери впливу. Щоб задобрити керівництво в Москві, Фінляндія підписала Пакт про дружбу і підтримку у 1948 р. лінія нейтралітету була повністю прийнята післявоєнним президентом Юго Паасіківі. Фіни навіть відмовилися від плану Маршалла на відбудову після війни, оскільки це дратувало б їх східного сусіда. Свобода дій для зовнішньої політики Фінляндії була сильно обмежена, що у свою чергу, відобразилося на зростаючому непорозумінні політичних цілей країни. У соціально-полі-

тичних процесах тих років, фінське суспільство переживало глибокий внутрішній конфлікт, що дуже відзначився на формуванні політичної культури, з одного боку суспільство мало всі ознаки демократії, але не могло в повній мірі ними розпорядитись із за зовнішнього впливу. Швеція в той час, розуміючи всю складність сформованої ситуації постійно намагалась допомагати Фінляндії не втратити свою незалежність повністю. Використовуючи свій культурний вплив на Фінляндію, шведське керівництво прикладає багато зусиль, щоб країна маленькими кроками намагалась вийти з радянської сфери впливу. Сприявши приєднанню до Північної Ради та ООН у 1955 р. Але сам факт існування обмежених можливостей ставав все очевиднішим, коли в 1960-х роках Фінляндія намагалась створити Північне економічне співтовариство (Нордек) разом із північними сусідами. З цього моменту і надалі, Фінляндія спробувала використовувати конференції в галузі безпеки, а також свою участь в Північній Раді, як засіб для розширення незалежного політичного руху [1].

На відміну від Фінляндії Швеція мала рідкісний привілей жити в мирі ще з часів наполеонівський воєн. Шведське «неприєднання» є одним із політичних і національних виборів, і довгий час служило як політична платформа для відстоювання національних інтересів країни. Через цінний внесок і роль, яку позаблокова країна грала для Альянсу під час холодної війни, Швеція фактично називалася в НАТО як «сінадцятий член» – це, звичайно, було в той час, коли членство в НАТО складалось з шістнадцяти країн. Тим часом шведській громадськості було сказано, що їхня країна підтримує політику суворого нейтралітету між блоками. З точки зору політики безпеки Фінляндії та Швеція традиційно займали особливу позицію, і вона залишається значно важливішою, у поточному мисленні та прийнятті рішень щодо політики безпеки. Незважаючи на видиме схожість базової політики безпеки, Швеція та Фінляндія не знаходились в однакових ситуаціях. Під час холодної війни Швеція структурно була у зовсім іншому та більш захищеному становищі, ніж Фінляндія по відношенню до СРСР, хоча обидві країни дотримувалися політики нейтралітету. Політика безпеки Швеції, щодо Радянського Союзу була поєднанням військового нейтралітету та масових інвестицій у національну оборону. Метою було зберегти нейтралітет у разі війни між Заходом і Сходом. Проте Швеція розраховувала на пряму або непряму допомогу Заходу в разі нападу Радянського Союзу на неї. Щоб підвищити вірогідність і ефективність необхідної допомоги, Швеція провела певні односторонні приготування. Це було важливе повідомлення для Москви, що вона мала намір зберегти ней-

тралітет і була здатна зробити це в разі великомасштабної війни, але вона також мала власний міцний захист проти нападу Радянського Союзу і була спроможною отримати швидку допомогу від НАТО. Як у Фінляндії, так і в Швеції зрозуміли, що відмова Швеції від відкритої та інституціоналізованої співпраці з НАТО мала полегшити становище Фінляндії по відношенню до СРСР. Членство Швеції в НАТО або відкрита співпраця призвели б до того, що СРСР намагався б налагодити військову співпрацю з Фінляндією агресивними методами. Це також збільшило б політичний тиск Радянського Союзу і перешкоджало б участі Фінляндії у Північному співробітництві. Сьогодні ситуація і політика Швеції та Фінляндія щодо РФ ближчі одна до одної, ніж будь-коли раніше. Основні рішення зовнішньої політики та політики безпеки, підкреслили відданість двох країн демократичним цінностям по відношенню до інших учасників політики безпеки, особливо України [2].

Таким чином, шведська модель нейтралітету мала значно більш політичний характер, ніж фінський випадок. Хоча Фінляндія теж була активним миротворцем і посередником під егідою ООН, фінський нейтралітет був насамперед результатом геополітичних необхідностей. Це прямий наслідок географічної близькості країни до Радянського Союзу, а тепер і Росії, з якою Фінляндія ділить 1200 кілометрів кордону, і з яким вона вела дві великих війни. Фінський нейтралітет і неприєднання були предметом основної реальної політики, інструменту, щоб уникнути поглинання своїм гігантським сусідом. Таким чином, використаний термін «фінляндизація», з точки зору дипломатії та реалій тих часів, за президентства Урхо Кекконена описувався як вмиле маневрування фінських політиків, задля підтримування суверенітету в умовах серйозної політичної та військової напруги. Швеція та Фінляндія також, разом рушили до модернізації їхніх відносин з НАТО після холодної війни.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну, по суті прибрало всі стримуючі фактори для приєднання цих двох країн до альянсу. Швеція та Фінляндія цілком виконують усі вимоги членство в НАТО, як у політичному, так і у військовому плані. Хоча не дивлячись на весь оптимізм Мадридського саміту 2022 року, процес їхнього вступу буде відбуватись окремо, у зв'язку з вимогами Туреччини до Швеції щодо функціонування на її території курдських організацій [7]. Хоча як зазначає багато експертів, данні вимоги являються методом вирішити власні політичні проблеми президента Ердогана перед виборами 2023 року. Процес вступу двох скандинавських країн до НАТО триває, незважаючи на те, що президент Туреччини заявив, що Швеція не повинна

очікувати, що ратифікація її членства буде легкою. Міністр закордонних справ Швеції Тобіас Більстрем визнав в інтерв'ю шведській газеті Expressen, що обурення Туреччини через недавні демонстрації та спалення Корану перед турецьким посольством у Стокгольмі ускладнило вступ Швеції до НАТО. Щоб прийняти нові країни, НАТО вимагає одностайного схвалення існуючих членів, одним з яких є Туреччина. Незважаючи на це, шведський уряд сподівається приєднатися до НАТО цього літа, сказав Більстрем [9]. Обидві країни являються надійними постачальниками безпекових цінностей, та на яких можна покластися, щоб зробити військовий внесок у разі небезпеки. Власне Швецію та Фінляндію часто вважають ближчою до НАТО в багатьох аспектах ніж деяких членів, через їх суттєві внески та тісну співпрацю в підтриманні безпеки в балтійському регіоні. Варто зазначити, що російська позиція як і до того радянська, довгий час виступала проти більш тісної інтеграції між НАТО з Фінляндією та Швецією. За останні десятиліття Москва використовувала агресивні прояви військової сили (через військові навчання в повітрі та морі, а також вторгнення в Україну), щоб висловити своє незадоволення поглибленою співпрацею між Фінляндією та Швецією з НАТО. Безпосередньо перед заявками Фінляндії та Швеції про вступ до Альянсу МЗС РФ заявив, «Росія буде змушена піти на кроки у відповідь як військово-технічного, так і іншого характеру, щоб нейтралізувати загрози своїй національній безпеці, які з цього випливають». Аналітики відзначають, що триваюча війна в Україні може обмежити російські військові можливості, щоб протистояти вступу Фінляндії та Швеції в НАТО [4].

Агресивна російська політика, зруйнувала давнє відчуття стабільності в Північній Європі, залишивши Швецію та Фінляндію вразливими. Колишній прем'єр-міністр Фінляндії Александр Стубб заявив, що приєднання до альянсу для його країни є «завершеною справою», щойно російські війська вторглися в Україну 24 лютого. Для багатьох фінів події в Україні викликають приголомшливе відчуття знайомства. Радянська армія вторглася до Фінляндії наприкінці 1939 року. Понад три місяці фінська армія чинила запеклий опір, незважаючи на значну чисельну перевагу. Вони уникли окупації, але в результаті втратили 10% території. Спостерігати за розгортанням війни в Україні було наче пережити цю історію, сказав Іро Саркка, політолог з Гельсінського університету. За її словами, фіни дивилися на свій кордон із Росією і думали: «Чи може це трапитися з нами?» [12]. Останніми роками Швеція також почувалася під загрозою, оскільки повідомлялося про кілька порушень повітряного простору російськими військовими літаками. У 2014 році

шведи були приголомшені повідомленнями про те, що на мілководді Стокгольмського архіпелагу ховається російський субмарина. Через два роки шведська армія повернулася на невеликий, але стратегічно важливий острів Готланд у Балтійському морі, покинувши його протягом двох десятиліть [3].

Швеція та Фінляндію стаючи головними кандидатами наступного розширення НАТО, приносять докорінний етап змін в безпеку Північного регіону та Європи в умовах російської збройної агресії проти України. Питання членства в НАТО публічно обговорювалися в обох країнах і як члени Європейського Союзу, вони найбільше ймовірно, будуть прийняті в альянс, хоча і з великою вірогідністю окремо [10]. Вступити в НАТО не буде лише змінити статус Фінляндії та Швеції, це також вплине на всю безпеку європейського континенту та створить новий довгий сухопутний кордон між Альянсом і РФ. Це збільшило б присутність НАТО на півночі та об'єднає дві країни, політичне мислення та інтереси яких щодо безпеки завжди відповідають та розглядають як ідентичні Альянсу.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Виходячи з усіх вище зазначених факторів ми можемо зробити висновок, що політика нейтралітету Швеції та Фінляндії склалася в різних історичних умовах. Якщо для Швеції це був свідомий вибір суспільства, а послідуєча політика відстоювання державних інтересів формувалася виходячи з цього, то для Фінляндії нейтралітет був вимушеним статусом для збереження власної незалежності, з урахуванням інтересів агресивного сусіда. Після розпаду СРСР у 1991 р. з'явилася примарна надія, на довгостроковий мир в Європі, що змусило розглядати членство в НАТО лише на рівні доктринальних концепцій, суттєво не зачіпаючи практичні аспекти. Повномасштабна російська агресія проти України змусила ці дві країни відмовитись від принципу нейтралітету у зовнішній політиці. Ще з початку агресії в 2014 р. для Швеції та Фінляндії було характерне розгортання суспільних дискусій з приводу доцільності дотримання нейтралітету та неприєднання до військово-політичних блоків, що пов'язано з загрозою та погіршенням безпекової ситуації у регіоні Північної Європи та Балтійського моря. Приєднання до Північноатлантичного Альянсу є насамперед проявом сили демократичних цінностей, які краще відстоювати перебуваючи під надійним захистом 5 статті Альянсу. Для України дане рішення, повинно сприйматися вкрай позитивно, як таке що несе зміцнення НАТО у його допомозі у відбитті російської агресії. Дві країни які є дружньо налаштовані до України, стануть позитивним фактором в майбутньому процесі ратифікації членства в НАТО як єдиної гарантії миру та стабільності в Україні та Європі в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кирпичник Р. І. Політично-культурні стримуючі фактори вступу Швеції і Фінляндії в НАТО та шляхи їх подолання. *Молодий вчений*. 2019. № 12. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/12/11.pdf> (дата звернення 20.03.2023).
2. Мельник. О. Нейтралітет у євроатлантичному вимірі: історія і сучасність. О. Мельник, В. Клименко. *Національна безпека і оборона*. 2012. № 2–3. С. 38–44.
3. Мякеля Я. «Нордичний дует має триматися разом» дослідження щодо членства в НАТО, опубліковане у Фінляндії. *NATO REVIEW*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2016/05/19/nordichnij-duet-ma-trimatisiya-razom-doslidoennya-shchodo-chlenstva-v-nato-opublkovane-u-fnlyand/index.html> (дата звернення: 20.03.2023).
4. Фінляндія та Швеція через війну в Україні ідуть до НАТО. Росія різко проти. *BBC*. 11 квітня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61068090>
5. Чому Швеція все-таки вирішила вступити до НАТО. *BBC*. 15 травня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61415633>
6. Україна може вступити до НАТО без ПДЧ, як Фінляндія та Швеція – США. *BBC*. 16 травня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61464909>
7. Чому Туреччина проти вступу Фінляндії та Швеції до НАТО. *BBC*. 16 травня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61505807>
8. Лідери країн НАТО погодили вступ Швеції та Фінляндії до альянсу. *BBC*. 29 червня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61901391>
9. Глави МЗС Фінляндії та Швеції: процес вступу до НАТО не зупинився. *Радіо Свобода*. 28 січня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nato-shvetsiya-finlyandiya/32243994.html>
10. Ємець М. Поперед Швеції в НАТО: чому Фінляндія може вступити до Альянсу наодинці. *Європейська правда*. 15 лютого 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/02/15/7156198/>
11. Столтенберг: Україна буде в НАТО «в довгостроковій перспективі». *BBC*. 28 лютого 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64801325>
12. Аналогії війн: радянсько-фінська vs російсько-українська. *Армія Inform*. 7 березня 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/03/07/analogiyi-vijn-radyansko-finska-vs-rosijsko-ukrayinska/>